

<https://doi.org/10.62837/2025.5.340>

**İLƏHƏ MƏMMƏDOVA,
GÜNEL RAMAZANOVA
ADU
ilaha_1976 @ mail.ru
gunelramazanova81@gmail.com**

KONVERSIYA İNGİLİS DİLİNDƏ SÖZ YARADICILIĞININ BİR YOLU KİMİ

Açar sözlər: konversiya, məhsuldar, verballaşma, substantivləşdirmə, sifətləşmə, adverbəlizasiya

Key words: конверсия, продуктивный, вербализация, субстантивация, адъективация, адвербализация

Ключевые слова: conversion, productive, verbalization, substantivization, adjectivization, adverbialization

İngilis dili çox məhsuldar bir dildir. Belə ki, bu dildə yeni vahid leksik yaratmaq üçün müxtəlif sözdüzəltmə üsulları mövcuddur: blending (bir0birinə qarışma), clipping (qısaltma, conversion (konversiya, çevrilmə) və s. İngilis dili dinamik dəyişmə vəziyyətindədir, yeni söz və ifadələr meydana çıxır. Söz əmələ gətirməyin bir neçə yolu olsa da, ən məhsuldarlarından biri konversiyadır. Əsrlər boyu ingilis dili bir çox konversiya nümunələri ilə məşhur olmuşdur, məsələn, konversiya Şekspir tərəfindən tez-tez demək olar ki, stilistik bir cihaz kimi istifadə edilmişdir. Və bu günə qədər, konversiya ingilis dilində söz yaratmaq üçün vacib bir yol olaraq qalır. Konversiya nitqin bir hissəsinin digərinə çevrildiyi və sözün görünüşünün dəyişmədiyi söz əmələ gətirmə üsuludur, yəni (mail – poçt şöbəsi və mail – mesaj göndərmək) sözün görünüşündə heç bir dəyişiklik olmadan bir nitq hissəsindən digər bir nitq hissəsinə çevrilməsi üsuludur. Zəngin söz ehtiyatı cəmiyyətin hər dövründə, hər bir ünsiyyətdə əsas amillərdən biridir. Sözün sematikasının dəyişməsi, yeni leksik vahidlərin əmələ gəlməsi və ardıcılığı dilin lüğət tərkibində olan sözlərin köməyi ilə deyil, əksinə ünsiyyət prosesi zamanı həm də başqa dillərdən alınma sözlərin köməyi ilə və ya dildə danışılan sözlərin köməyi ilə həyata keçirilir. Konversiya dilin leksika, qrammatika və hətta fonetika kimi müxtəlif sahələrində müşahidə oluna bilər.

Konversiya analitik quruluşuna görə ingilis dili üçün xarakterikdir. Bu söz əmələ gətirmə üsulu sayəsində dil morfoloji sərbəstlik qazanır, çünki eyni söz müxtəlif nitq hissələri kimi istifadə edilə bilər və buna görə də müxtəlif sintaktik funksiyalar yerinə yetirir (yəni cümlənin müxtəlif hissələri ola bilər). Konversiyanın mahiyyətini düzgün başa düşmək üçün semantik, morfoloji və sintaktik amilləri

nəzərə almaq lazımdır. Yeni sözün əmələ gəlməsi məhz ilkin sözün özəyində semantik yerdəyişmə ilə baş verir, sonra artıq baş vermiş əsasın məzmununun yenidən düşünülmesi və ya fırlanması törəmə sözün paradiqmasında və qrammatik dizaynında sabitləşir.

Söz yaradıcılığı, ümumiyyətlə, hansı üsuldan, hansı vasitədən asılı olmayaraq bir sözdən tamamilə yeni leksik məna daşıyan söz yaratmaq deməkdir. Konversiya ingiliscə söz əmələ gətirmə sisteminin unikal xüsusiyyətidir. Bəzi müəlliflər disaffiks və ya sıfır törəmə terminlərindən də istifadə edirlər. Conversion sözü “conversion” sözündən götürülmüşdür və bu söz ilk dəfə Henry Sweet-in 1891-ci ildə nəşr olunan “New English Grammar” kitabında istifadə edilmişdir.[4, s.8] Alimlər konversiya haqqında müxtəlif fikirlər irəli sürmüşlər. Məsələn, A.İ. Smiritski yazır: “Konversiya söz yaradıcılığının (söz istehsalının) bir növüdür, burada yalnız sözün paradiqmasının özü söz yaratmaq vasitəsi kimi xidmət edir”. O.S. Axmanova konvertasiyanın mahiyyətini müəyyənləşdirərək paradiqma anlayışını irəli sürür və əsaslandırır. O yazır: “Konversiya – bu əsas başqa fleksiya paradiqmasına köçürməklə yeni sözün əmələ gəlməsi” deməkdir. [2, s. 571]. “Konversiya” fenomeni qrammatikaya nisbətən erkən ortaya çıxdı. İngilis dilçisi J. Qrinvud qeyd edirdi ki, bir çox isim və bəzi sifətlər (bəzən də nitqin başqa hissələri) feillərin yerinə işləndikdə feilə çevrilirlər. O, nəzərdən keçirilən hadisənin sintaktik özəlliyinə diqqət yetirən ilk ingilis dilçilərindən biri idi.

Konversiya ingilis dilində xüsusilə yaygındır, çünki isim və feillərin əsas forması bir çox hallarda eynidir. Dönüşümün ümumiliyi, ehtimal ki, ingilis dilində forma sinifləri arasındakı fərqi pozmaq və əvəzliliklər və tələb olunduqda istifadə edilə bilən tək açıq leksik elementlər kimi qapalı çoxluqların olduğu bir sistemə gətirib çıxarmaq kimi görünə bilər. Belə bir hərəkət, son minillikdə ingilis tarixi üçün kifayət qədər xarakterik olan sintetik quruluşdan uzaqlaşma və analitik quruluşa doğru tendensiyanın bir hissəsi kimi qəbul edilə bilər. Bu təklif, əlbəttə ki, çox spekulativdir. Konversiya lüğəti yeni sözlərlə zənginləşdirməyin rahat və asan yoludur. Hamısı eyni struktur və semantik bazada sabitlənmiş iki və ya daha çox sözün bir olduğu yerdə olması əlbəttə ki, üstünlükdür. Bundan əlavə, müasir nitqə də nüfuz edən həyati və inkişaf edən bir prosesdir. Hər bir ingiliscə danışan şüurlu olaraq, ehtiyac yarandıqda bir sözü nitqin başqa hissəsinə çevirməyin böyük potensialını dərk edir. Konversiya kompozisiya kimi digər söz quruculuğu prosesləri ilə birləşdirilə bilər. Dönüşümün yüksək məhsuldarlığı nitqdə öz əksini tapır, burada çoxlu təsadüfi çevrilmə hallarına rast gəlinir, bunlar lüğətlərdə qeydə alınmır və vəziyyətin təcili ehtiyacı ilə bir anda baş verir. [6, s.53]

Qeyd etmək lazımdır ki, konversiya söz əmələ gəlməsi zamanı tək qrammatik deyil, həm də semantik strukturlaşma baş verir. Törəmə söz istehsal əsasının semantikasını götürür, ona yeni nitq hissəsi statusu ilə müəyyən edilən özünü əlavə edir. Beləliklə, G. B. Antruşinin fikrincə, konversiya söz

yaradıcılığının morfoloji-sintaktik üsulu kimi qəbul edilə bilər [3, s. 87-88]. Konversiya müxtəlif nitq hissələrinə aid olan iki sözün fonetik eyniliyinin çoxsaylı hallarına aiddir. Bunu aşağıdakı hallarla göstərmək olar:

work - to work - “No; said the housekeeper; there is only about three days work to do every week ...” və “The daughter hearing the statement, turned uneasily, not to work, but because she hated people to guess at the poverty that made it necessary”.

love - to love - “Haven't you been in love, since you came to Paris?” və “Why shouldn't she - he loved her. He had asked over and over to marry her.”

look - to look - “Poor Strolve gave me a troubled look, but I was not disconcerted by so little.” və “I paused, and I looked at him searchingly.”

Konversiyayı sözlərin əmələ gəlməsinin morfoloji yolu kimi nəzərdən keçirən bir çox dilçi, burada söz kimi nəyin xidmət etdiyi ilə razılaşmır - tikinti deməkdir. Onlardan bəziləri konversiyayı sözlərin qeyri-affiks əmələ gətirmə üsulu kimi müəyyən edərək, xarakterik xüsusiyyətin, törəmə affiks əlavə edilmədən başqa nitq hissəsinin başqa sözünün əmələ gəlməsi üçün müəyyən kökdən istifadə olunması olduğunu göstərir. Digərləri sıfır morfemin köməyi ilə yeni sözlərin çevrilməsi fikrini müdafiə edirlər. Dilçilər iddia edirlər ki, alınma sözün törəmə mürəkkəbliyi əsas ilə müqayisədə daha mürəkkəb semantik quruluşu ehtiva etdiyinə görə, çevrilmiş sözün semantik mürəkkəbliyinin sıfır törəmə affiks şəklində olsa da, onun törəmə strukturunda özünü göstərməli olduğunu güman etmək məntiqlidir. Əgər kimsə bu konversiya anlayışını qəbul edərsə, onda biri Müasir İngilis dilində iki törəmə növünü ayırd etməli olacaq: biri şəkilçi və prefikslərdən istifadə etməklə, digəri isə sıfır törəmə affiksindən istifadə etməklə. Bununla belə, belə bir fikir söyləmək olar ki, konversiya yolu ilə sözün yaradılması mütləq yeni söz kökünün, sırf morfoloji vahidin əmələ gəlməsini nəzərdə tutduğundan, sintaktik amilin söz əmələ gəlmə prosesinə, o cümlədən konvertasiyaya aidiyyəti yoxdur. Bundan əlavə, konversiyaya funksional yanaşma kimi tanınan sırf sintaktik bir yanaşma da mövcuddur. Bəzi linqvistlər və leksikoqraflar, xüsusən də Böyük Britaniya və ABŞ-da olanlar Müasir İngilis dilində konvertasiyanı bir növ funksional dəyişiklik kimi qəbul etməyə meyillidirlər. Onlar konversiyayı müasir ingilis dilində bir sözün eyni anda iki fərqli nitq hissəsi kimi fəaliyyət göstərə biləcəyini iddia edərək, nitqin bir hissəsindən digərinə keçid kimi müəyyən edirlər. [6, s.53-54]

Konversiya ilə eyni vaxtda neçə nitq hissəsinin əlaqəsi ola biləcəyi sualına vahid cavab yoxdur. Dilçilərin böyük əksəriyyəti konversiya əlaqələrinin iki üzv arasında yarandığı qənaətindədir. Konversiyanın əsas növləri verballaşma (feillərin əmələ gəlməsi), substantivləşmə (isimlərin əmələ gəlməsi), sifətləşmə (sifətlərin əmələ gəlməsi), adverballaşma (zərflərin əmələ gəlməsi) olur. İlkin və törəmə sözlərin morfoloji xüsusiyyətlərindən asılı olaraq konversiya müxtəlif cür gedir. Konversiya yolu ilə əsasən yeni isim, feil, sifət düzəltmək olur. Lakin konversiya yolu ilə düzəldilmiş ən basitca yeni sözlər isimdən feilə və ya əksinə

fieldən ismə çevrilmiş sözlər hesab edilir. Konversiya yolu ilə fieldən ismə çevrilən sözlər əsasən hiss və həyəcan bildirən və hər hansı bir fəaliyyətlə bağlı sözlərdir. Məsələn: to feel – feel, to hope – hope, to fear – fear, to love – love, to visit – visit, to call – call, to answer – answer, to cover – cover və s.

Konversiya yolu ilə isimdən feilə çevrilmiş sözlər müxtəlif sahələri əhatə edir. Məsələn: pocket – to pocket, book – to book, shape – to shape, name – to name, ship – to ship, telephone – to telephone və s.

Əlamət bildirən sözlərin (sifətin) konversiya yolu ilə ad bildirən sözlərə (ismə) və ya hərəkət bildirən sözlərə (feilə) çevrilməsi hadisəsi nadir hallarda baş verir. Məsələn: green (yaşıl) – green (yaşılıq), clean (təmiz) – to clean (təmizləmək) və s.

Beləliklə, konversiya fiksəşdirilməmiş söz əmələ gətirmə qabiliyyətidir, bunun nəticəsində ilkin sözlə bəzi formalarda üst-üstə düşən, qəti şəkildə fərqli söz əmələ gəlir. Bu tip söz yaradıcılığı XIII əsrdən başlayaraq ingilis dilinin tipoloji xüsusiyyətlərindən birinə çevrilmişdir. Konversiya, Orta İngilis dövrünün əvvəllərində fleksiya sisteminin dağılmasının nəticəsi idi. Konversiyanın əsas növləri verballaşdırma, isimləşdirmə, sifətləşdirmə, adverbəlizasiyadır. Əsas çevrilmə modelləri N→V, V→N, Adj→N formasındadır. Bu zaman başqa söz qruplarından olan söz isim, sifət, feil və zərfə çevrilir. Məsələn, “reading və building” kimi sözlər isim kimi qəbul edilsə də, əslində feillərin məsdər formasıdır. Konversiya hadisəsi şəkilçisiz dillərdə, yəni bütün söz qruplarını əks etdirən söz formalarına malik olmayan dillərdə geniş inkişaf edir. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, bir kateqoriyadan olan söz əlavə edilmədən başqa bir kateqoriyaya keçir. Aşağıdakı nümunəyə nəzər salaq:

My brother and I got a puppy dog as a present. It was presented to us by our uncle Kevin for Christmas. The first thing we did was to give the dog a name. We named it "Rusty" after a comic-book hero. Next, we opened a can of dog food to feed him, but he didn't seem to like canned food, and so the can left open. When we wanted to chain him, uncle Kevin said it was too young a puppy to be on a chain, and that we'd better make him a house. Thus, from that day on, an old vacuum-cleaner box has been housing our new family pet.

Konversiya bütövlükdə dil üçün əhəmiyyətli sintaktik və semantik təsirləri olan leksikoloji hadisədir və buna görə də, şübhəsiz ki, öyrənilməyə və TEFL-in mühüm tərkib hissəsi kimi nəzərdən keçirilməyə dəyər. Əslində, ingilis dilində səriştəli və bacarıqlı natiq, konversiya prinsiplərinə əsaslanan dil vahidlərinin hər hansı rekombinasiyasına həm dərkətmə, həm də dil istehsalı baxımından adekvat cavab vermək qabiliyyəti olmadan nəzərdə tutula bilməz. Alimlər arasında konversiya ilə bağlı bəzi əsas məsələlərlə bağlı hələ də müəyyən mübahisə olsa da, bir çoxları konvertasiyanın gələcəkdə daha da aktivləşəcəyi ilə razılaşıır, çünki bu, ingilis dilində yeni sözlər yaratmağın çox asan bir yoludur. Bu proses dil

iqtisadiyyatını artırmaqla yanaşı, cümlələrin uyğunluğunu saxlamaq və sintaktik boşluqları aradan qaldırmaq üçün effektiv vasitədir [7, s.3]

Nəzərə almaq lazımdır ki, konversiya müasir ingilis dilində söz yaratmaq üçün son dərəcə məhsuldar bir üsuldur. Hələ də linqvistik ədəbiyyatda buna başqa cür yanaşılır. Bəzi dilçilər bunu sözlərin əmələ gəlməsinin morfoloji yolu kimi müəyyən edir, bəziləri isə sözlərin əmələ gəlməsinin morfoloji-sintaktik yolu hesab edirlər və konversiyayı sərbəst sintaktik baxımdan nəzərdən keçirən üçüncü kateqoriya dilçilər var. Buna baxmayaraq, konversiya məhsuldarlığı və əsas meyarlar bu fenomeni söz yaradıcılığının daha geniş sahəsinə yerləşdirir.

ƏDƏBİYYAT

1. Антрушина Г.Б., Афанасьева О.В., Морозова Н.Н. – Лексикология английского языка. – М.: Дрофа, 2001.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – 2-е изд., стер. – М, 2004.
3. Першина М. А., Еремеева Е. Ю. Конверсия как способ словообразования в английском языке
4. Ganiyeva O. Kh., Sattarova A. S Conversion As A Method of Word-Formation in English and Uzbek Languages Innovative Research in Modern Education Toronto, Canada.
5. Oxford English Dictionary, 3rd edition, September 2009
6. Tarita S. Conversion as One of the Principle Ways of the Word Formation in the English Language Journal of Social Sciences, Republic of Moldova, 2019.
7. Vladimir Z. Jovanovic Word Conversion in English Language Teaching 2021.
8. [https://en.wikipedia.org/wiki/Conversion_\(word_formation\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Conversion_(word_formation))

İlahə Məmmədova, Günel Ramazanova Konversiya ingilis dilində söz yaradıcılığının bir yolu kimi Xülasə

Konversiya analitik quruluşuna görə ingilis dili üçün xarakterikdir. Bu söz əmələ gətirmə üsulu sayəsində dil morfoloji sərbəstlik qazanır, çünki eyni söz müxtəlif nitq hissələri kimi istifadə edilə bilər və buna görə də müxtəlif sintaktik funksiyalar yerinə yetirir (yəni cümlənin müxtəlif üzvləri ola bilər). Söz yaratmaq üçün bu üsul ünsiyyəti asanlaşdırmağa kömək edir. İngilis dilində bu söz əmələ gətmənin məhsuldar yolu hesab olunur. Məqalədə ingilis dilində konversion söz əmələ gəlməsinin tarixən müəyyən edilmiş xüsusiyyətləri araşdırılır. Müəlliflər müxtəlif alimlərin iman gətirmə ilə bağlı fikir və mülahizələrini araşdırıblar.

Konvertasiyanın xarakterik növləri və modelləri, həmçinin publisistik və bədii mətnlərin nümunəsindən istifadə etməklə konversiya cütlərində törəmə istiqaməti üçün meyarlar müəyyən edilir.

Ilaha Mammadova, Gunel Ramazanova
Conversion as a Way of Word Formation in English

Summary

Conversion is characteristic of the English language due to its analytical structure. Thanks to this method of word formation, the language gains morphological freedom, since the same word can be used as different parts of speech, and therefore act in different syntactic functions (i.e. be different members of a sentence). This method of word formation helps to make communication easier. In English, this is considered a productive way of word formation. The article examines the historically established features of conversion word formation in the English language. The authors examined the views and thoughts on conversion of various scientists. Characteristic types and models of conversion are identified, as well as criteria for the direction of derivation in conversion pairs using the example of journalistic and artistic texts.

Илаха Мамедова, Гюнель Рамазанова
Конверсия как способ словообразования в английском языке

Резюме

Конверсия характерна для английского языка в силу его аналитического строя. Благодаря этому способу словообразования язык обретает морфологическую свободу, так как одно и то же слово может употребляться в качестве разных частей речи, а значит, и выступать в различной синтаксической функции (т.е. быть различными членами предложения). Этот метод словообразования помогает сделать коммуникацию легче. В английском языке это считается продуктивным способом образования слов. В статье рассматриваются исторически сложившиеся особенности конверсивного словообразования в английском языке. Авторы рассмотрели взгляды и мысли о конверсии различных ученых. Выделяются характерные типы и модели конверсии, а также критерии направления производности в конверсионных парах на примере публицистических и художественных текстов.

Rəyçi: fil.f.d. Məhərrəmovə N.